

बाटो कथामा संयोजन

अनिल अधिकारी

उपप्राध्यापक, नेपाली विभाग, महेन्द्र मोरङ आदर्श बहुमुखी क्याम्पस विराटनगर, नेपाल

रेखा रेग्मी

उपप्राध्यापक, नेपाली विभाग, म्यादी बहुमुखी क्याम्पस बेनी, नेपाल

खगेश्वर भट्टराई

उपप्राध्यापक, नेपाली विभाग, भोजपुर बहुमुखी क्याम्पस भोजपुर, नेपाल

बेनुबहादुर कार्की

शिक्षण सहायक, नेपाली विभाग, भोजपुर बहुमुखी क्याम्पस भोजपुर, नेपाल

Corresponding Author: अनिल अधिकारी, email: aniladhikaribhojpur@gmail.com

लेखसार

प्रस्तुत लेख 'बाटो' कथामा संयोजनको विषयमा केन्द्रित छ। यो कथा काट् जर्किन डी कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथा हो। गुणात्मक अनुसन्धान विधि र पाठमा प्रस्तुत भएका विषयवस्तुको विश्लेषणमा केन्द्रित ढाँचाको अवलम्बन भएको यस लेखको सैद्धान्तिक आधार संयोजन हो। संयोजन संसक्ति सिद्धान्तान्तर्गत व्याकरणिक संसक्तिको एक भेद हो भने यसले वाक्यात्मक संरचनाभन्दा माथिका सङ्कथन निर्माणका लागि आएका भाषिक सन्दर्भ तथा तिनको अर्थलाई परस्परमा जोडी पाठगत एकान्विति र सुसम्बद्धता निर्माण गर्नका लागि महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ। सङ्कथन निर्मापक एकाइका रूपमा संयोजनको भूमिका प्रभावकारी रहने गर्दछ। यस 'बाटो' कथालाई सुसम्बद्ध पाठ बनाउनका लागि संयोजनको भूमिका प्रकार्यात्मक रहेको छ भने यसले पाठमा रहेका सामाजिक, सांस्कृतिक, विचारधारात्मक र राजनीतिक विषयका रूपमा आएका सन्दर्भलाई परस्परमा जोडी पाठगत सुसम्बद्धता सिर्जना गर्न महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको छ। प्रस्तुत बाटो कथालाई सुसम्बद्ध पाठ तुल्याउनका लागि विकल्पबोधक, कारणवाचक, व्यतिरेकवाचक, समयसूचक र परिणामवाचक संयोजकको प्रमुख भूमिका रहेको छ। यसका अतिरिक्त यस कथामा अभिव्यञ्जित विषयवस्तु, भाव, विचार, सारतत्त्व र नेपाली समाजमा रहेको असमानताजन्य अवस्थाको प्रस्तुतीकरणका लागि 'माने, सँगै, कि, त, अरु, एकातिर, अर्कोतिर, अरु, नै, बाराबार, त, न, लागि, हुन्, यै, पो, त भसङ्ग, धेरै पनि, केही, पो, अनि, हँ, के, नाई, अनिअनि, अचेल, यतिन्जेल' जस्ता अप्रतिज्ञापितसूचक एकाइले सुसम्बद्ध पाठ निर्माणका लागि विशेष भूमिका खेलेको विषयमा विमर्श भएको छ।

शब्दकुञ्जी: संयोजक, पाठ, सुसम्बद्ध, संसक्ति, अप्रतिज्ञापितसूचक

विषय प्रवेश

प्रस्तुत लेख "बाटो" कथामा सांस्कृतिक प्रतिनिधित्वको विश्लेषणमा केन्द्रित छ। यस कथाका लेखक इस्माली (वि.स.२०१२) हुन्। प्रस्तुत कथा वेदना (श्रावण, २०५२) मा प्रथमपटक प्रकाशित भई काट् जर्किन डी कथासङ्ग्रहमा

सङ्गृहीत भई २०६४ सालमा पुनःप्रकाशित कथा हो। कथाकार इस्माली आधुनिक नेपाली कथा परम्पराको उत्तराद्ध चरणमा स्थापित बनेका कथाकार हुन्। सृजनात्मक सक्रियतालाई हेर्दा कथा, उपन्यास र बालसाहित्यका क्षेत्रमा उनको विशेष योगदान रहेको छ। २०३१ सालमा भन्ज्याङ पत्रिकामा ऋणको थिचो

शीर्षक कथा प्रकाशित गरी साहित्य क्षेत्रमा औपचारिक भएका इस्मालीका माछो माछो भ्यागुतो (२०५२), घाम घामजस्तो छैन (२०५८), काट् जर्किन डी (२०६४) र इस्मालीका प्रतिनिधि कथाहरू (२०६८) कथासङ्ग्रहका अतिरिक्त विभिन्न पत्रपत्रिकामा फुटकर कथाहरू प्रकाशित रहेका छन्। प्राग्विक विचारधाराका कथाकारका रूपमा परिचित इस्मालीका कथामा तराई क्षेत्रको ग्रामीण समाजमा रहेका सीमान्त वर्गको प्रभावकारी चित्रण पाइन्छ भने जाति, वर्ग र लिङ्गका आधारमा हुने शोषण, दमन र विभेदका घटनाले यथोचित् स्थान पाएका छन्।

आधुनिक नेपाली कथाको उत्तरवर्ती चरणमा सामाजिक र मनोवैज्ञानिक यथार्थका अन्तर्संक्षयमा कथा लेख्ने इस्मालीका कथामा आलोचनात्मक यथार्थको प्रत्यक्ष प्रभाव रहेको छ। सामाजिक, आर्थिक र वर्गीय शोषणको आधारभूमिमा आलोचनात्मक दृष्टिकोण प्रस्तुत गर्ने इस्मालीका कथामा नेपाली समाजमा अवशिष्ट आर्थिक विषमता, शोषण र सामन्तवादी सामाजिक दूराचारबाट प्रताडित निमुखा वर्गको पीडा तथा ग्रामीण क्षेत्रमा आर्थिक सङ्कटबाट ग्रस्त गरिब र निमुखावर्ग एवम् राज्यबाट प्रताडित नागरिकको जीवनशैलीको प्रतिनिधित्वलाई प्राथमिकतामा राखी नेपाली समाजको राम्रो चित्रण गरिएको पाइन्छ। इस्मालीका कथाहरू सांस्कृतिक अध्ययनका कोणबाट अनुसन्धेय रहेका छन्। उनका कथामा नेपाली समाजको चित्रण भएको छ। कथा रचनाका क्रममा विषयवस्तुलाई शृङ्खलाबद्ध ढाँचामा प्रस्तुत गर्ने इस्मालीको प्रस्तुत 'बाटो' कथाका सन्दर्भमा संयोजनको भूमिका के कसरी प्रस्तुत भएको छ भन्ने पक्षको विवेचना भएको छ।

संयोजन सङ्ग्रह अध्ययनअन्तर्गतको संसक्ति सिद्धान्तको अध्ययन गर्ने एउटा प्रतिमान हो। संयोजन संसक्ति भेदअन्तर्गत व्यकरणिक संसक्तिको एक उपभेद हो। सङ्ग्रह अध्ययनका भाषिक प्रकार्यका रूपमा पाठमा आएका संयोजकले सुसम्बद्ध पाठमा रूपान्तर गर्नका लागि खेल्ने भूमिकाका साथै त्यसको प्रकार्यको खोजी गर्ने मानकको सैद्धान्तिक आधार प्राप्त गरेको छ। संयोजन भाषिक संरचनाका दृष्टिले व्याकरणिक कोटिका रूपमा रहने संयोजक नै भए पनि पाठात्मक रचना

निर्माण गर्नका लागि यसले खेल्ने भूमिकाका आधारमा सङ्ग्रह अध्ययनले यसलाई संयोजनका रूपमा स्थापित गरेको छ। भाषिक प्रकार्यका रूपमा व्याकरणिक एकाइले पाठ निर्माणमा खेल्ने भूमिका र तिनीहरू बीचको पारस्परिक अन्वयको खोजी गर्ने मानकका रूपमा संयोजनको भूमिका सशक्त रहने गर्दछ। पाठमा रहेका विभिन्न आर्थी अभिलक्षण भएका एकाइका साथै व्याकरणिक दृष्टिले परस्परमा अन्वित स्थापित गर्नका लागि संयोजनको प्रक्रिया अवलम्बन हुने गर्दछ। संयोजन प्रक्रियाले कोशीय र व्याकरणिक एकाइका विभिन्न सन्दर्भलाई परस्परमा जोडी सूचना प्रवाहलाई एकान्वित प्रदान गरेको हुन्छ। यस अनुसन्धानमा यात्राको एउटा दृश्य कवितासङ्ग्रहका कवितालाई संसक्ति व्यवस्था अन्तर्गत व्याकरणिक संसक्तिअन्तर्गत संयोजनका आधारमा अध्ययन गरी निष्कर्ष निकालिने भएकाले सोही विषय प्रमुख समस्या निर्धारण भएको छ।

शोधविधि

प्रस्तुत लेखको शोधक्षेत्र बाटो कथा हो। यस लेखका लागि सामग्री सङ्कलन प्राथमिक र द्वितीयक दुवै स्रोतबाट भएको छ। यस लेखको प्राथमिक स्रोतको सामग्री बाटो कथा हो। यसको द्वितीयक स्रोत अन्तर्गत सैद्धान्तिक र शोधरिक्तता पहिचानका लागि विश्लेषण भएका सामग्री हुन्। शोधक्षेत्रसँग सम्बन्धित सामग्रीको विश्लेषण सिद्धान्तनिष्ठ गरिने यस लेखमा निगमनात्मक विधिबाट भएको छ। यस लेखको अर्थापन तथा निष्कर्षणका लागि विश्लेषण विधिको उपयोग भएको छ। यस लेखको सैद्धान्तिक आधार संसक्ति सिद्धान्त अन्तर्गत व्याकरणिक संसक्तिको भेद संयोजन हो।

सैद्धान्तिक आधार

संयोजन व्याकरणिक संसक्तिको प्रमुख प्रतिमान हो। संयोजन प्रकार्यत्मक भूमिकामा रहेका सङ्ग्रह निर्मापक एकाइलाई परस्परमा जोडी सुसम्बद्धता सिर्जना गर्ने व्याकरणिक संसक्ति हो। संयोजन वर्णनात्मक भाषाविज्ञानले व्यवस्था गरेको व्याकरणात्मक धारा र त्यसकै विशेषता भएका पद/शब्दले सङ्ग्रहका तहमा खेल्ने प्रकार्यत्मक भूमिका हो। वर्णनात्मक भाषाविज्ञानमा वाक्यका तहमा व्याकरणिक एकाइलाई

परस्परमा जोडी संसक्त वाक्य निर्माण, गठन एवम् वाक्यको समग्रार्थ निर्माण गर्न महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्ने संयोजकको सङ्गठनमा रहने प्रकार्यात्मक भूमिकाका आधारमा यो पाठ निर्मापक एकाइ तथा व्याकरणिक संसक्तिको महत्त्वपूर्ण प्रतिमान बनेको हो। पाठ निर्मापक एकाइका रूपमा कम प्रभावकारी रहने संयोजन पाठका एकाइहरूलाई अप्रत्यक्ष रूपमा जोडी प्रत्यक्ष सन्दर्भको निर्माण गर्न सहयोगी भाषिक प्रकार्य हो (ट्यालिडे र हसन, सन् १९७६, पृ. २२४)। संयोजनले सङ्गठन निर्माण गर्ने एकाइका रूपमा पाठमा रहेका वक्ता, स्रोता, विषय तथा त्यससँग सम्बन्धित निदर्शक कोटिलाई शृङ्खलाबद्ध तुल्याई पाठात्मक संरचना तथा कथ्यसन्देशका रूपमा पाठसंसार निर्माणका लागि सहयोगी भूमिका खेल्दछ। संयोजन केन्द्रीकृत आर्थी सम्बन्ध निर्माण गर्ने तथा त्यसको निरन्तर सूचनालाई सन्दर्भित गर्ने व्याकरणिक संसक्ति हो (ट्यालिडे र म्याथिसेन, सन् २००४, पृ. ५३६)। संयोजनको मूलभूत विशेषता भन्नु नै सङ्गठनमा रहेका सूचनालाई शृङ्खलाबद्ध तुल्याई भाषिक प्रकार्यका रूपमा निर्मित सन्दर्भका आधारमा पाठको केन्द्रीय अर्थतर्फ डोहोच्याउनु हो। सङ्गठनमा निश्चित सन्दर्भलाई सन्दर्भित गर्ने व्याकरणिक संसक्ति हुन्छ भने ती सन्दर्भलाई नियमित शृङ्खलामा जोडी समग्रार्थ निर्माणका लागि संयोजनले भूमिका खेल्दछ।

सङ्गठनपरक अभिव्यक्तिलाई संसक्ति र सम्बद्ध तुल्याउने व्याकरणिक संसक्तिका रूपमा संयोजनले प्रकार्यमा रहेका भाषिक सन्दर्भलाई परस्परमा जोड्ने कार्य गर्दछ। पाठगत अर्थलाई एकत्व प्रदान गर्दै सुसंगठित गर्ने संयोजनले नै पाठमा संयोजकका रूपमा रहेर काम गरेका हुन्छन्। संयोजकको पाठमा प्रकार्यात्मक भूमिका भन्नु नै आर्थी अभिलक्षण र प्रकार्यको निर्माण तथा यसलाई प्रभावित तुल्याउनु नभई स्वतन्त्र अर्थ भएका फरक सन्दर्भलाई परस्परमा सम्पृक्त गरी सुसम्बद्ध पाठको निर्माण गर्नु हो (स्चीफरिन, २००१, पृ. ५५)। सङ्गठन संरचनामा रहेका विविधतापूर्ण सन्दर्भलाई एकत्वपूर्ण तुल्याई सुसम्बद्ध पाठ निर्माणमा संयोजनको मुख्य भूमिका रहने गर्दछ। संयोजन भाषिक प्रकार्यका रूपमा पाठमा प्रस्तुत भई आर्थी सम्बन्ध निर्माण गर्ने कोशीय र व्याकरणिक एकाइलाई मात्र नभई तिनले निर्माण गर्ने सन्दर्भलाई परस्परमा जोड्ने

व्याकरणिक संसक्ति हो। संयोजनले पाठमा भएका विविध सूचनालाई केन्द्रीकृत शृङ्खलामा सम्बद्ध गरी पाठमा अवशिष्ट भाषिक एकाइ, सन्दर्भ र अर्थबीच संसक्ति स्थापित गर्दछ। भाषिक सन्दर्भ, अर्थ, यसलाई निर्माण गर्ने भाषिक एकाइमा रहेका अर्थ र विषयलाई सुसम्बद्ध लेखनसँग जोड्ने व्याकरणिक संसक्ति संयोजन हो (क्रिस्चियासेन, २०११, पृ. १६१)। सङ्गठनमा एकैप्रकारका आर्थी सम्बन्ध र सन्दर्भ भएका भाषिक एकाइको मात्र प्रयोग नभई यसमा विविधतापूर्ण विशेषता रहने गर्दछ। भाषिक प्रकार्यमा आउने विविधतापूर्ण आर्थी अभिवृत्ति र त्यसमा अवशिष्ट सन्दर्भलाई पारस्परिक सम्बन्धमा जोड्ने संयोजन सङ्गठन निर्माण गर्ने आधार वा माध्यम बन्नु सुसम्बद्ध शृत् लाको निर्माण गर्ने भूमिकामा रहनु नै हो।

सङ्गठन निर्माणका क्रममा संयोजकले आर्थी सूचनालाई परस्परमा संयोजन गरी पाठभित्रका सङ्गठनपरक एकाइहरूलाई संगठित गरी संयुक्ति र संसक्तिगत अर्थसम्बन्धलाई प्रभाव पार्दछ। संयोजन पाठमा रहेका दुई घटकलाई परस्परमा जोडी पाठशृत् लामा रहने पूर्वकथनलाई अर्को कथन वा खण्डसँग जोड्ने सम्बन्धतत्त्व हो (म्याकार्थी, १९९१, पृ. ४६)। संयोजनले सङ्गठनमा सूचनाप्रवाह कुन रूपमा भएको छ तथा ती पूर्व र पश्च सूचनाको सम्बन्ध कसरी छ परस्परमा अन्तर्सम्बन्धित छ भन्ने पक्षको उत्तर दिन्छ। सङ्गठनमा एउटै विचार वा भावको शृत् लित विन्यास हुन्छ भन्ने छैन। परस्परमा अन्तर्विरोधी विचारका बीचबाट आर्थी समग्रतालाई हेर्ने मुख्य आधारका रूपमा संयोजनलाई लिइन्छ। संयोजन शब्द र शाब्दी शृङ्खलाका माध्यमबाट निर्माण हुने नियमित र क्रमबद्ध सूचना प्रवाहलाई सन्दर्भित गर्ने व्याकरणिक संसक्ति हो (होए, २००१, पृ. ४३)। सङ्गठनमा एकै विचार वा द्वन्द्वात्मक विषयका आधारमा नियमित शृङ्खलाको निर्माण हुन्छ भने ती विषयलाई केन्द्रीय आर्थी अनुबन्धमा जोड्न संयोजनले प्रकार्यपरक भूमिका खेल्दछ। संयोजनले केन्द्रीकृत आर्थी सम्बन्ध निर्माणका साथै त्यसको निरन्तर सूचनालाई सन्दर्भित गर्दछ (ट्यालिडे र म्याथिसेन, सन् २००४, पृ. ५३६)। शब्द अर्थात् सङ्गठन निर्मापक एकाइका रूपमा आएका परस्परमा सम्बन्धित अर्थ भएका एकाइलाई जोडी अर्थको नियमित अनुक्रम निर्माण गर्ने व्याकरणिक संसक्ति संयोजन हो।

संयोजनले परस्परमा सम्बन्धित र असम्बन्धित दुवै प्रकारका आर्थी सन्दर्भलाई परस्परमा जोडी तिनका आधारमा मुख्यार्थ जा पाठगत समग्रार्थलाई एकीकृत तुल्याउन मुख्य भूमिका खेल्दछ । संयोजन परस्परमा सम्बद्ध वा असम्बद्ध आर्थी विशेषतालाई जोड्ने व्याकरणिक संसक्ति मात्र नभई प्रकार्यमा रहेका व्याकरणिक एकाइलाई पनि परस्परमा जोडी सन्दर्भ निर्माण गर्ने माध्यम हो । संयोजन पाठमा रहेका उपवाक्यात्मक, पदावली र शाब्दी रचनाविधान भएका भाषिक प्रकार्यलाई परस्परमा जोडी तिनका आधारमा सन्दर्भले निर्माण गरेको अर्थशृङ्खलालाई केन्द्रीय अर्थमा जोड्ने व्याकरणिक संसक्ति हो (ह्यालिडे र म्याथिसेन, सन् २००४, पृ. ५३६) । भाषाले निर्माण गर्ने सन्दर्भ विशेषमा रहेका अर्थ निर्माण गर्ने व्याकरणिक कोटि पनि सङ्ग्रह निर्माण गर्ने अङ्ग भएकाले ती सन्दर्भ निर्माणका लागि संयोजनले मुख्य भूमिका निर्वाह गर्दछ ।

पाठमा आएका विविधतापूर्ण भाव, द्रन्ध वा विचारको एकत्वपूर्ण प्रवाहलाई गतिशीलता दिने माध्यम संयोजन हो । संयोजन पाठमा जटिल उपवाक्यको निर्माण गरी, ती उपवाक्यको विस्तारित संरचनाका सार्थ तिनमा रहेको आर्थी र सन्दर्भगत प्रकार्यलाई परस्परमा सम्पृक्त गरी बृहत् आर्थी सन्दर्भको निर्माण गर्ने आधार भने हुँदै हो (ह्यालिडे, १९८५, पृ. २८८) । सङ्ग्रह अध्ययनमा यसको आधारभूत संरचक घटक उपवाक्य हो । उपवाक्यलाई सूचना निर्माण गर्ने आधारभूत एकाइ मानिन्छ भने अनेकौं सूचनाको अन्वयबाट सन्दर्भ तथा सन्दर्भको संयोजनबाट सङ्ग्रहको निर्माण गर्ने भएकाले सूचना, सन्दर्भ तथा यिनीहरू बीचको पारस्परिक सम्बन्ध स्थापनाका लागि संयोजनको भूमिका महत्त्वपूर्ण रहन्छ । संयोजनले भाषिक सन्दर्भ, अर्थ, यसलाई निर्माण गर्ने भाषिक एकाइमा रहेका अर्थ र विषयलाई सुसम्बद्ध लेखनसँग जोड्न प्रकार्यात्मक भूमिका खेल्दछ (क्रिस्चियासेन, २०११, पृ. १६१) । सुसम्बद्ध पाठको अभिलक्षण भन्नु नै भाषाले दिने सूचना, सन्दर्भ र अर्थको त्रिपक्षीय संयोजन रहेकाले उपर्युक्त तीन भाषिक प्रकार्यलाई परस्परमा जोड्ने माध्यमका रूपमा संयोजनको भूमिका अहम् रहने गर्दछ ।

सङ्ग्रहमा आएका वाक्यमा वाक्यमा विविधतापूर्ण विचार, पक्ष वा विषय, भाव र सन्दर्भको उपस्थिति हुँदा तिनका बीचमा सकारात्मक, नकारात्मक, अनुकूल तथा प्रतिकूल, विकल्प, परिणाम, कारण, तरिका वा कामको पद्धति आदिमध्ये केकस्तो अर्थगत सुसम्बद्धता कायम भएको छ भन्ने पक्षको अध्ययन संयोजनका माध्यमबाट गरिन्छ । भाषिक प्रकार्यका रूपमा निदर्शनले सन्दर्भित गरेको पूर्व र परसन्दर्भलाई नजोडे पनि पाठमा प्रयोग भएका वाक्य तथा वाक्य निर्मापक एकाइलाई परस्परमा आर्थी र नियमित सम्बन्धमा जोड्न संयोजनको अहम् भूमिका रहन्छ (शर्मा, २०६३, पृ. १७८) । संयोजन भाषिक प्रकार्यमा निदर्शनले सन्दर्भित गरेका आर्थी अभिलक्षणलाई शृङ्खलाबद्ध तुल्याई त्यका आधारमा केन्द्रीकृत अर्थप्राप्तिको आधार निर्माण गर्ने व्याकरणिक संसक्ति हो । सङ्ग्रह भाषिक प्रकार्यको अध्ययन गर्ने अनुशासन रहेको तथा संयोजनले भाषिक प्रकार्यका रूपमा रहने कोशीय र व्याकरणिक सम्बन्धलाई सन्दर्भ एवम् आर्थी अभिलक्षणको शृङ्खला निर्माण गर्न सहयोगी भूमिका खेल्ने भएकाले यो पाठ संरचनाको महत्त्वपूर्ण अङ्ग हो । भाषिक प्रकार्यका रूपमा पाठभित्र संयोजनको भूमिका अधियोगी, विरुद्धार्थक, कारणबोधक, तथा कालिक अर्थसूचक रही पाठगत सम्बन्ध स्थापित गर्दछ (ह्यालिडे र हसन, सन् १९७६, पृ. २३८) । पाठमा रहेका विविधतापूर्ण अर्थ तथा तिनका बीचको पारस्परिक सम्बन्धलाई एकआपसमा अन्वय गरी सुसम्बद्धता निर्माण गर्ने संयोजन संसक्ति सिद्धान्त अन्तर्गत व्याकरणिक संसक्तिको मुख्य प्रतिमान हो ।

नतिजा र विश्लेषण

प्रस्तुत कथामा आएको वर्ण्य विषयका बारेमा समाख्याताले निश्चत व्यक्ति, विषय, घटना र क्रियाकलापलाई विवेचना गरेको छ । कथाको पहिलो अनुच्छेद ४ वाक्यमा वितरित रहेको छ । पहिलो वाक्यमा समाजको सत्तालाई नेतृत्व गर्ने दुई मालिक सानो मालिक र सिंहमालिक दुई भिन्न स्वभाव र विशेषता भएका मालिकहरूको मेल वा मितेरीलाई फेरी स्थानापनीय संयोजकले संयोजन गरेको छ । जसले परस्परमा शत्रुता भएको व्यक्तिको मित्रता कायम भएको सन्दर्भलाई धुमधाम भव्य भोजको आयोजनासँग जोडिएको छ भने भोजको प्रकृति

कस्तो हुने भन्ने विषयमा धुमधामको र भव्य भोज विशेषण पदावलीको प्रयोग गरिएको छ । अनुच्छेदको दोस्रो वाक्यले पहिलो वाक्यको धुमधाम र भव्यभोजको विशेषता र त्यहाँ उपस्थित हुने आमन्त्रित र त्यहाँ हुने सम्भावित क्रियाकलापलाई जोडेको छ । तेस्रो वाक्यले पहिलो भइसकेको सूचना अर्थात् राजनीतिक परिवर्तन र दुई मालिकको शक्ति विभाजन हुनुपूर्वको अवस्थाको आगमन भएको अवस्थाद्योतक पूर्वसूचनालाई फेरि संयोजकले तानेर वर्तमानसँग जोडेर तुलना गरेको छ भने पाँचौ वाक्यमा व्यतिरेकवाचक /पनि/ले कोहीकोहीबाहेक सङ्केतसँग जोडी आज मालिकहरू जोडिनु र त्यो भोजको आयोजनाको कारण र त्यसको सामाजिक उपादेयता त्यसको आवश्यकता र औचित्य एवम् असन्तुष्टिको कारणसम्बद्ध क्रियाकलापको सूचना दिने सन्दर्भसँग जोडेको छ ।

कथाको दोस्रो अनुच्छेद उनन्वालीस वाक्यमा विस्तारित रहेको छ । कथाकारले पहिलो अनुच्छेदमा आएको गाउँलेहरू पनि खुसी थिए कोहीकोही बाहेक भन्ने पूर्वसूचना, बेखुसी हुनुपर्ने अवस्था, कारण र सन्दर्भको सविस्तार खोलुवा दोस्रो अनुच्छेदबाट आरम्भ गरी त्यसको प्रवाह अन्तिम अनुच्छेदसम्म विस्तारित रहेका छन् । मान्छेको यथास्थितिपरक सोच र समाजप्रतिको दृष्टिकोण तथा सत्ताप्रतिको वितृष्णाको द्योतकका रूपमा आएको यही पदावलीमा विद्यमान सङ्केत तथा यसमा निहित सन्देश सिङ्को सङ्कथनमा प्रवाहित हुनुपुगेको छ । अनुच्छेदको पहिलो वाक्यमा मौसम परिवर्तनको माध्यमबाट निरङ्कुशाताको अन्त्य भई बहुदलीय व्यवस्थाको आरम्भ भएको समय सन्दर्भप्रति लक्षित अर्थ र परिवर्तित समय सन्दर्भसँग समाजका निम्नवर्गीय समुदायको मानसिकतामा पनि वै चारिक बीचलन आई परिवर्तनको पक्षधरता उन्मुख भएको अर्थसम्बन्धलाई कथाको छब्बीसौं अनुच्छेदसम्म विस्तारित गरी अघिल्ला बाईस अनुच्छेद र दुईवटा सांदात्मक अभिव्यक्तिसहितका सादृश्यमा सामाजिक अवस्था, सामाजिक व्यवहार र पुरानो सत्ता र त्यसको वृत्तिप्रतिको वितृष्णा तथा छब्बीसौं अनुच्छेदपछिका सन्दर्भमा आएको परिवर्तनको पक्षधरता अङ्गीकार गर्ने निर्णयसँग जोडिएको छ । अनुच्छेदको

तेस्रोदेखि छैटौं वाक्यसम्म सुरथको परिवार र तिनीहरूको अवस्थालाई अर्थ र सन्दर्भ परस्परमा जोडिएका छन् ।

कथाको दोस्रो अनुच्छेदमा जीवनजगत् र सामाजिक अवस्थाका बारेमा कुनै संज्ञान नभएका, जीविकोपार्जनलाई मात्र साध्यका रूपमा बुझेका ग्रामीण असचेत वर्गको अवस्था औरहीवाली र उसका छोराछोरीमार्फत् प्रस्तुत अर्थलाई सुरथको नामस्थानिक भएर आएको उसका माध्यमबाट प्रस्तुत गरिएको छ । चौथो वाक्यमा प्रतिस्थापक त्यसैले शब्दले औरहीवाली नामलाई प्रतिस्थापन गरी अर्थलाई संशक्त तुल्याएको छ । श्रीमतीको नाम औरहीवाली रहनुको कारण, छोराछोरीहरूको सत्त्या र लिङ्ग र तिनको असचेत जीवनवृत्तलाई चिनाउने पाँचौ र छैटौं वाक्यमा र संयोजकको प्रयोग गरिएको छ चारदेखि छैटौं वाक्यमा सँगै, अनि, अहिले, तेत्ली जस्ता अप्रज्ञापितसूचक शब्दले अभिव्यक्तिलाई परस्परमा जोड्ने र भावगत सम्बन्धलाई संशक्त तुल्याउन प्रकार्यात्मक भूमिका खेलेका छन् । यस अनुच्छेदको पहिलो वाक्यको सम्बन्ध सातौं वाक्य उसको आँखामा निन्द्रा नपर्नुसँग जोडिई आठौं वाक्यमा निन्द्रा नलामुको कारण खोजिएको छ । निन्द्रा नलामुको कारण मानसिक उद्वेगन र स्वैरकल्पनासँग सम्बन्धित रहेको कारण, अवस्था र प्रकार्यको सम्बन्ध अनुच्छेदको अन्तिम वाक्यसम्म विस्तारित रहेको छ । उसलाई निन्द्रा नलामुको कारण उसको जीवनसम्बद्ध दैनिक व्यवहार र आवश्यकतासँग सम्बन्धित विषयको परीक्षण नवौं वाक्यदेखि बीसौं वाक्यसम्म विस्तारित रहेका छन् ।

प्रस्तुत कथाको नवैदेखि बीसौं वाक्यसम्मका सन्दर्भमा जीवन धान्नका लागि आवश्यक पर्ने न्यूनतम आवश्यकताको जोहो भएका कारण उसका परिवार निदाएको तर उसको बेचैनी र अनिन्द्राको कारण उसको अवस्थाका बारेमा यी वाक्यले बताएका छन् । मजदुरका लागि काम पर्याप्त पाए जीवन धान्ने आधार सहज हुन्छ सो पनि प्राप्य रहेकै छ । काम गरेपछि प्राप्त आयले भोकै बस्नुपर्ने अवस्था नरहेको विषय प्रस्तुत भएको छ । रोजगारीका रूपमा दैनिक ज्याला पाउने कामको मौषम चलिरहेको र बेठवेगार जस्तो सितैमा श्रम गर्नु नपरेका कारण प्राप्त आयले केटाकेटीका लागि बासीभात उब्रनु अभावको स्थितिभन्दा माथिल्लो अवस्था हो । दोस्रो शारीरिक समस्याका

कारण निन्द्रा नआएको हो भने अति सामान्य घोच्नेपोल्ने व्यथाका अतिरिक्त रोगलाई गरिबीको रोग र निदान माछासँग ठर्रा खाने अर्थात् तत्कालीन समयमा मजदुरीबाट प्राप्त आयले सहज जीवनयापन भएको, परिवार र टोल छिमेकीमा सामान्य भगडाको स्थिति रहँदा पनि मिलापत्र भएको अर्थात् सामाजिक, आर्थिक र परिवारिक कारण नभई निन्द्रा नलाम्नुको कारणलाई गाउँमा भोलि आयोजना हुनलागेको भव्य भोज र मालिकहरूको पार्टीबीच हुनगइहेको एकताको सन्दर्भसँग जोडिएको कारण परिलाइएको छ । यसैगरी एघारौँ वाक्यको त्यसैले शब्दले बेठवेगार शब्दलाई, त्यो प्रतिस्थापकले सुरथको शरीरमा भएको रोग जनाउने पूर्वपर वाक्य, त्यहाँ प्रतिस्थापकले गाउँ घुम्ने क्रियासम्बद्ध उपवाक्य सत्रौँ वाक्यको त्यसको प्रतिस्थापकले पूर्वोक्त स्थान गाउँ, अठारौँ वाक्यको त्यो ले परिवार नियोजनका कारण जीउ दुखेको हो कि भने वाक्यलाई प्रतिस्थापित गरी अर्थको शृं लालाई जोडेको छ । वाक्यका बीचमा एघारौँ, तेह्रौँ, चौधौँ पन्ध्रौँ अठारौँ, उन्नाइसौँ र बीसौँ वाक्यमा क्रमशः संयोजक एकाइ /र /र /पनि / /र / /र / /तर पनि, /पनि... पनि /, /तर पनि/ संयोजकले ले अर्थगत सम्बन्धलाई संशक्त तुल्याएका छन् । यी वाक्यहरू मध्ये दशौँ वाक्यको अचेल, तेह्रौँको अचेल, त, लागि, चौधौँ को भने, उही, त, पन्ध्रौँको सकेदेखि, सत्रौँको अचेल, अठारौँको अलि, उन्नाइसौँको बरु, र बीसौँको पनि जस्ता अप्रज्ञापितसूचक एकाइले पनि पाठगत अर्थमा सुसम्बद्धतासिर्जना गर्न महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेका छन् । दोस्रो अनुच्छेदको एकाइसौँ वाक्यदेखि छब्बीसौँ वाक्यसम्म सुरथको मानसिक अवस्थसँग जोडी निन्द्रा नलाम्नुको अवस्था खोजिएको छ । निन्द्रा नलागेको अवस्थालाई छटपटी र क्रियाकलाप सम्बद्ध यी वाक्य पूर्वपर प्रसङ्गकै दोस्रो वाक्यसँग सम्बन्धित रहेको छ । यी वाक्यहरूले सुरथको मानसिक बेचैनी, कोल्टे फेर्नु, उतानो पर्नु, छिन्छिन्मा पिसाब आएको भान हुनु, घरबाहिर निस्कनु, आँगनमा खटिया हाल्नु, घुर धुवाँउनु, तारा हेर्दै सुत्नु, जस्ता मानसिक उद्वेगन र छटपटीसँग सम्बन्धित क्रियाकलाप कथाको पहिलो अनुच्छेदको पहिलो वाक्यसँग जोडिई अभिव्यक्तिगत निरन्तरताका लागि सहायकसिद्ध भएका छन् । यी वाक्यको आन्तरिक संयोजनका लागि

पिच्चसौँ वाक्यमा फेरि त्यस्तै संयोजकले छिन्छिन्मा लघुशङ्का लागेको जस्तो आभाष हुन्थ्यो भन्ने वाक्यलाई प्रतिस्थापित र पछिल्लो वाक्यसँग जोडे अर्थमा सबबद्धता कायम गरेको छ भने छब्बीसौँ वाक्यको सादृश्य कथनसहित आएको वाक्य र पछिल्लो वाक्यलाई परस्परमा जोडेको छ । यी वाक्यहरूमा बाइसौँ वाक्यमा घरी घरी चौबीसौँ वाक्यमा अनि, अनि, माथि, पच्चीसौँ वाक्यमा आम्रै, माथि जस्ता अप्रतिज्ञापितसूचक एकाइले अभिव्यक्ति र अर्थसम्बन्ध बीच प्रभावकारिता सिर्जना गरेका छन् । भौतिक संसाधनबाट दूर रहेका ग्रामीण समुदायले प्राकृतिका आधारमा समयको सूचना दिनमा सूर्य र रातमा ताराहरूको अवस्थिति हेरेर अनुमान लगाउने अर्थ सम्बन्धलाई “आम्रै डण्डी तराजु (तीन आँखले) यति माथि आइसकेछ” भन्ने सादृश्यले पुष्टि गरेको छ । कविताको छब्बीसौँ र अठ्ठाइसौँ वाक्यले ग्रामीण समुदायको सामाजिक अवस्थाका माध्यमबाट समाजमा फुटेर र जुटेर रजाइँ गर्न पल्केका सामन्तप्रति लक्षित व्यङ्ग्य र सामाजिक जीवनपद्धतिलाई सामन्तको प्रवृत्तिसँग जोडेको छ । यी वाक्यले अविकसित ग्रामीण समाजको प्रयोग गर्ने साभा शौचालयको अवस्था, समाजमा विद्यमान अभाव र असचेततामाथि राजनीति गर्ने एषणा पालेका सामन्तको रवैयाप्रति व्यङ्ग्य गरेकोछ । अठ्ठाइसौँ वाक्यमा आएको त्यही प्रतिस्थापकले सत्ताइसौँ वाक्य मुसहरी टोल अगाडि बाँसझ्याड छ, महेसर सिंहको भन्ने वाक्यलाई प्रतिस्थापित गरेको छ भने अठ्ठाइसौँ वाक्यमा दुई उपवाक्यलाई जोड्न संयोजक ‘र’ को प्रयोग भएको छ । अनुच्छेदको उनन्तीसौँ वाक्यदेखि अनुच्छेदको अन्त्यसम्म वितरित रहेका वाक्यले कथाको पहिलो अनुच्छेदमा आएको सबै गाउँले खुसी भए पनि कोहीकोही खुसी छैनन् भन्ने साक्ष्यसँग सम्बन्धित कारणको पुष्टिको आरम्भ गरेको छ भने सुरथलाई निन्द्रा नलागेको कारण उसको मानसिकतामा संस्मरणत्मक रूपमा आएको घटनाक्रम र कोहीकोही खुसी नभएको सन्दर्भसँग जोडिएको छ ।

दोस्रो अनुच्छेदको तीसौँ वाक्यदेखि एकचात्तीसौँ वाक्यसम्म वितरित सन्दर्भले स्पष्टतः दुईवर्गमा विभाजित समाजमा शासक र शासितको अवस्थसँगै शासक र शासित एउटै प्रक्रियाबाट निर्मित (वा एउटै मान्छे) भए पनि यिनका बीचको भिन्नता

बुभेको र बुभाउन सक्ने सामन्तवादी विचार र सामाजिक विभेदको संज्ञान समाजलाई दिने रामगोसारथ मास्टर र गाउँको सामन्त ठूलो मालिकको उपस्थिति गराई यसको सम्बन्ध पहिलो अनुच्छेदमा अवशिष्ट अर्थ तथा सुथलाई निन्द्रा नलागेको प्रसङ्गसँग जोडिएको छ। भखै उदाएको जूनका रूपमा अविभाष्य भएको राजनीतिक परिवर्तन, राजनीतिक परिवर्तनले जनतामा सञ्चार गरेको स्वतन्त्रता र समानताको आभाष, बाँसइयाडमा बाँसका टुप्पा यताउता नुहिएको हल्लिएको प्रसङ्गका रूपमा परिवर्तनको विनयशील र समान व्यवहार, आकाश छुन लागेको बाँसका टुप्पाहरूसँग जोडिएको परिवर्तित विचारधाराले समाजमा सिर्जना गरेको अग्रगामी परिवर्तन र रूपान्तरणको क्रम, कल्कलाउँदो भरभराउँदो आकृतिले उत्तरोत्तर रूपमा विकसित बन्दै गएको राजनीतिक चेतनाको नेतृत्वका रूपमा परिवर्तनको संवाहक तथा क्रान्तिकारी पुरुषका रूपमा मास्टर रामगोसारथको विचार र व्यक्तित्वको अर्थलाई सन्दर्भसँग जोडेको छ। तन्द्रावस्थामा रहेको सुथको अवस्थालाई जमीनदारको गुलामीमा आजन्म लागेको व्यक्तिको चेतनामा आएको परिवर्तित विचारधारा र पुरानो विचारधारा मध्ये कसको पक्षधरता लिने भन्ने किंकर्तव्यविमूढताको अवस्था नै निन्द्रा नलामुको कारण र मालिकसँगको विमुखता वा मालिकको विचारधारासँगको बेमेलका कारण मालिकहरूको एकताप्रतिको असन्तुष्टिसँग गएर जोडिएको छ। 'तिम्रो यो अनमोल जीवन गुलामीको बोभ बोक्न होइन आजादीको जुवा बोक्ने काममा लाउनु पर्छ' भन्ने रामगोसारथको कथनमा निहित अर्थलाई ग्रहण गर्न नसकेको सुथले मालिक, मालिकसम्बद्ध वस्तु, विषय र वृत्तिका अतिरिक्त वर्गीय चेतना र परिवर्तनका विषयमा केही संज्ञान नभएको व्यक्तिले मालिकभन्दा ठूलो शासक र मालिकइतरको सम्प्रभूतालाई ग्रहण गर्न नसकेको अर्थलाई सन्दर्भसँग जोडेको छ। मालिकका बारेमा राम्रो संज्ञान रहेको सुथको मानसपटलमा आएको आकृति 'एकचारीको शिखमा भुन्डिएको माटाको हाँडी' मालिकका रूपमा परिणत भई उसलाई सम्बोधन गर्नुका पछाडि परिवर्तन र परिवर्तनकारी शक्तिको पछाडि प्रतिक्रान्ति र प्रतिक्रान्तिकारीको प्रहार एवम् प्रतिकार सँगसँगै रहेको र प्राप्त उपलब्धिमाथि जुनसुकै समयमा जस्तोसुकै प्रहार हुनसक्ने अर्थलाई सन्दर्भसँग जोडेको छ।

यस वाक्यशृत् लाभिन्न बत्तीसौं वाक्यको आरम्भमा आएको त्यो प्रतिस्थापकले एकतीसौं वाक्यलाई तेतीसौं वाक्यको यो ले सुथ नामलाई, चौतीसौं वाक्यको योले तिम्रो यो अनमोल जीवन गुलामीको बोभ बोक्न होइन आजादीको जुवा बोक्ने काममा लाउनु पर्छ भन्ने सादृश्यलाई र एकचालीसौं वाक्यमा आएको त्यो प्रतिस्थापकले 'एकचारीको शिखमा भुन्डिएको माटाको हाँडी' पदावलीलाई प्रतिस्थापन गरेको छ। अनुच्छेदको तीसदेखि एकचालीसौंसम्म आएको वाक्यशृत् लामा चौतीसौं वाक्यमा आएको र संयोजकले दुई शब्दलाई, छतीसौं वाक्यमा आएको संयोजक र ले दुई प्राणी, अड्तीसौं वाक्यमा आएको संयोजक तर ले अधिल्ला आठ उपवाक्यलाई पछिल्ला दुई उपवाक्यसँग तथा एकचालीसौं वाक्यमा आएको पनि संयोजकले हाँडी शब्दलाई उपवाक्यसँग तथा र संयोजकले दुई उपवाक्यलाई परस्परमा जोडी अर्थलाई सन्दर्भसँग संसक्त गराएको छ। यस वाक्यशृत् लामा क्रमशः, क्या, त, न, न, लागि, क्रमशः, जस्ता अप्रतिज्ञापितसूचक एकाइले अर्थ निर्माण गरी सन्दर्भसँग जोड्न अहम् भूमिका खेलेका छन्।

प्रस्तुत कथाको तेस्रो अनुच्छेद सादृश्यका रूपमा आएको छ। यस सादृश्यमा सुथ र ठूलोमालिकका बीच संवादका माध्यमबाट तत्कालीन समयमा जनस्तरसम्म फैलिई सकेको राजनीतिक परिवर्तनको संज्ञान र त्यसप्रति प्रतिक्रान्तिकारीको छटपटीपूर्ण परिस्थितिले प्रतिगामी चरित्रले स्वतन्त्रतामाथि प्रहार गर्ने अभीष्टको पूर्वसङ्केतको दिने अर्थलाई सन्दर्भसँग जोडेको छ। तन्द्रावस्थामा मालिकको स्वरूप धारण गरेको 'एकचारीको शिखमा भुन्डिएको माटाको हाँडी'ले सुथसँग गरेको संवादमा परिवर्तनको संवाहक रामगोसारथ मास्टरको क्रियाकलाप माथि गहन दृष्टि गाडेर बसेको सामन्तले देखाएको प्रतिक्रान्तिकारी छवि र आत्मसात् गर्न नसकेको परिवर्तनको धारसँग सम्बन्धित अर्थलाई सन्दर्भसँग जोडेको छ। मालिकको सेवा र गुलामीको चाँगुलबाट निसारिसिई परिवर्तनको पथलाई अङ्गीकार गर्न नसकेको सुथको असचेत मानसिकता र भविष्यप्रति गर्न नसकेको पूर्वानुमानसँग जोडिएको छ। मास्टरको क्रियाकलापका बारेमा मालिकमा रहेको संज्ञान र अनुमानका आधारमा मालिकले गरेको प्रश्नको सुथले सोभो सिधा जवाफ

दिएका कारण मास्टरको हत्या हुने पूर्वसूचनाका रूपमा आएको मालिकको अभिव्यक्ति र रामगोसारथका वर्गीय सचेतनाका क्रियाकलाप यस सादृश्यमा आई कथाको सन्दर्भसँग जोडिएका छन् । सादृश्यको चौथो वाक्यमा आएको त्यो प्रतिस्थापकले त्यो मेलापर्वमा जान्छ रे होइन, गोठाले नि जान्छ रे हैन ? मालिक मजदुर एउटै हुन भन्छ रे हैन र ? भन्ने तीन वाक्यको सन्दर्भ र अर्थलाई तानी यस वाक्यमा ल्याई प्रतिस्थापित गरेको छ भने दशौं वाक्यको त्यसको प्रतिस्थापकले रामगोसारथ नामलाई प्रतिस्थापित गरी सघन र चुस्त अर्थ निर्माण गरी सन्दर्भसँग जोडेको छ । यस सादृश्यको छैटौं वाक्य र दशौं वाक्यमा आएको र संयोजकले मालिक मजदुर दुईशब्द बीच अन्वय गराई अर्थ निर्माणमा प्रभावकारी भूमिका खेलेको छ । यस सादृश्यमा नि, रे, नि, रे, रे, कि, उट्टपट्ट्याड, पनि, पक्क जस्ता अप्रतिज्ञापितसूचक शब्दले अभिव्यक्तिगत तीष्णतामा प्रभावकारिता सिर्जना गरी सघन अर्थनिर्माण गर्ने भूमिका खेलेको छ । चौथो अनुच्छेदले कथाको पूर्वसन्दर्भलाई पश्च सन्दर्भसँग जोडेको छ । प्रधानको फुलबारी छेउमा भेटिएको रामगोसारथसँगको भेट र वातावरणीय सन्दर्भको पुष्टि यस अनुच्छेदमा भएको छ । चौरी चाँचर चकान्न र कृष्णपक्षको साँभले शान्त र एकान्त स्थानमा हुनसक्ने अनिष्ट र त्यसैमा प्रतिक्रान्तिको क्रान्तिमाथि हुनसक्ने सम्भावित प्रहार पूर्वको सन्नाटलाई समाख्याताका कथनका रूपमा आएको अर्थलाई सन्दर्भसँग जोडिएको छ । यस अनुच्छेदमा संयोजक एकाइ रहेको छैनन् भने फुत्रुक्क अप्रज्ञापितसूचक शब्दले सन्दर्भको अर्थलाई प्रभावकारी तुल्याएको छ ।

प्रस्तुत कथाको पाँचौं, छैटौं, सातौं अनुच्छेद सादृश्यका रूपमा आएका छन् । यस सादृश्यमा सुरथ र रामगोसारथको संवाद र समाख्याताको कथनलाई मिश्रण गरी प्रस्तुत गरिएको छ । सुरथलाई वर्गीय सचेतनाको ज्ञान दिने क्रान्तिकारी विचारको संवाहक र मास्टरले सुरथलाई जगाउन र उसको माध्यमबाट समाजमा रहेको विभेदीकरणको अन्त्य गर्ने अर्थसँगै पुस्तौं मालिकको गुलामी गरेर आएका कारण सुरथको मानसिकतामा रहेको गुलामीको विचार परास्त भइनसकेको तर क्रान्ति र परिवर्तन पक्षधर विचार अत्यन्त चासोपढौं र प्रभावित तुल्याउने विशेषतायुक्त रहेको अर्थलाई सन्दर्भमा जोडेको छ । यस सादृश्यको

दोस्रो वाक्यमा आएको यस प्रतिस्थापकले साँभको समय, छैटौं वाक्यमा आएको यस्तो प्रतिस्थापकले अनमोल जीवन मालिकको सेवामा लगाएर आफुलाई सुकाईसक्यौं वाक्यलाई, यही वाक्यको यस्तो प्रतिस्थापकले लक्का जवान पदावलीलाई प्रतिस्थापन गरेका छन् । नवौं वाक्यको त्यही प्रतिस्थापकले पाँचौं वाक्यको अर्थलाई सन्दर्भसँग जोडी प्रतिस्थापित गरिएको छ भने सोही वाक्यको बीचमा आएको त्यही प्रतिस्थापकले बाउबाजेसहित हामी पनि पदावलीलाई प्रतिस्थापित गरेको छ । एघारौं वाक्यको त्यसै प्रतिस्थापकले पूर्वपरप्रसङ्गकै अर्थलाई तानी सन्दर्भसँग जोडेर प्रतिस्थापित गरेको छ । पन्ध्रौं वाक्यको यो प्रतिस्थापकले रामगोसारथ नामलाई प्रतिस्थापित गरेको छ । यस सादृश्यको सम्बन्ध पूर्वसन्दर्भमा रहेको सुरथलाई निन्द्रा नलाम्नु र पछिल्लो सन्दर्भमा आउने रामगोसारथ मास्टरको हत्याको पूर्वसूचनाका रूपमा आई पूर्वपर घटना शृत् ला र पछिल्ला घटनाशृङ्खलालाई जोड्ने संयोजक सादृश्यका रूपमा प्रयोग भएको छ । यस सादृश्यको पन्ध्रौं वाक्यमा आएको र संयोजकले अक्कल वर्कत दुई शब्द, उन्नाइसौं वाक्यमा आएको तर संयोजकले दुई उपवाक्यलाई परस्परमा संयोजन गरी अर्थगत सम्बन्ध निर्माणमा सहयोगी भूमिका खेलेको छ । यसैगरी अप्रतिज्ञापितसूचक एकाइका रूपमा राम राम, अरे, त, त, र, पनि, अरे, ल, त, धत, जस्ता शृत् लाले अर्थसम्बन्धलाई सघन तुल्याउन प्रभावकारी भूमिका खेलेका छन् ।

कथाको आठौं अनुच्छेदमा चौथो अनुच्छेदको चौरीचाँचर चकमन्न कृष्णपक्षको साँभ जस्ता सङ्केतलाई पुष्टि गर्ने अर्थसम्बन्ध र तेस्रो अनुच्छेदको यसलाई ठीक गर्नुपर्छ भन्ने ठूलो मालिकको कथनलाई पुष्टि गर्ने अर्थसम्बन्धको पुष्टि गर्ने प्रयोजनका लागि गाउँमा कहिल्यै नदेखिएका मान्छे भट्टीमा रक्सी पिउँदै गरेको दृश्य र तिनको मालिकसँगको सम्बन्धले सिर्जना हुनसक्ने सम्भावित दुर्घटना वा परिवर्तनकारी विचार माथि दमन हुनसक्ने संभावित घटनाको पूर्वसङ्केतलाई अर्थ र सन्दर्भसँग जोडेको छ । यस अनुच्छेदको पहिलो वाक्यमा आएको जो प्रस्थापकले तीनजना जुँगामुठे नौला मानिसहरूलाई प्रतिस्थापित गरेको छ । नवौं अनुच्छेदमा परिवर्तनकारी विचारको अभियन्ता रामगोसारथ मास्टर हराएको

र उसको तिब्र खोजीका बवजुद फेला नपरेको आतङ्कित र भयग्रस्त पर्यावरण निर्माण भएको अर्थलाई सन्दर्भसँग जोडेको छ । यस प्रसङ्गको सम्बन्ध कथाको सुरथलाई निन्द्रा नलागेको कारण यसलाई ठीक पार्नुपर्छ भन्ने मालिकको कथन र तीनजना अपरिचित जुँगामुठे मानिसको गाउँमा आगमन तथा रामगोसारथको लाश भेटिएको पश्चप्रसङ्गसँग रहेको छ । यस अनुच्छेदको दोस्रो वाक्यमा आएको त्यही प्रतिस्थापकले अधिल्लो वाक्यको घर फिर्दा टोलमा केटाहरूको नाचगानमा जुटिसकेका थिए भन्ने कथ्यलाई तानेर सन्दर्भसँग जोडी प्रतिस्थापित गरेको छ । तेस्रो वाक्यमा आएको त्यही प्रतिस्थापकले चौथो, पाँचौं, छैठौं र सातौं अनुच्छेदमा वितरित अग्रसूचनाका रूपमा रहेको सादृश्यलाई तानी गाउँमा हुनसक्ने तर पूर्वानुमान नगरिएको दुर्घटनाको सन्दर्भसँग जोडी प्रतिस्थापित गरेको छ । यस अनुच्छेदमा अप्रतिज्ञापितसूचक एकाइका रूपमा पनि, त, त जस्ता शब्दको प्रयोगले अभिव्यक्तिगत अर्थलाई संशक्तता प्रदान गरेको छ ।

प्रस्तुत कथाको दशौँदेखि सोह्रौँ अनुच्छेदसम्मका सन्दर्भहरू सादृश्यका रूपमा आएका छन् । यस सादृश्यका माध्यमबाट पूर्वसन्दर्भमा उल्लिखित रामगोसारथ मास्टर गाउँबाट हराएको, कसैको नजरमा नआएको, उसको हत्यापछि महेसर सिंहको बाँसघारीमा फालिएको अवस्थामा भेटिएको सन्दर्भसम्म विस्तारित र वितरित रहेको छ । यस साक्षको सम्बन्ध कथाको प्रमुख पात्र सुरथको स्मरणसँग जोडिएको दोस्रो अनुच्छेद कथाको पहिलो अनुच्छेदमा आएको कोहीकोहीबाहेक तेस्रो अनुच्छेदको सादृश्यभित्र ठूलो मालिकको 'यसलाई ठीक पार्नुपर्छ' तथा सुरथले ठूलो मालिक कहाँ देखेका अपरिचित तीनजना जुँगामुठे जो गाउँकै भद्रीमा ठर्रा पिउँदै थिए जस्ता पूर्वप्रसङ्गसँग प्रत्यक्ष सम्बन्धित रहेको छ । रामगोसारथले पारिवारिक कलह वा अन्य कुनै कारणले भन्ने द्विविधा हटाउन गाउँलेले घरभगडाइतर कारण रहेको कुरो बुझी गाउँका कुना काप्चा सबैतिर खोजतलास गर्दा पनि फेलानपरेको मास्टरको लास बाँसघारीमा रक्ताम्रे र मृत अवस्थामा फेला परेको र उसको मृत्यु र लासको विषयमा भएका क्रियाप्रतिक्रियाजनित अर्थलाई सन्दर्भसँग जोडेको छ । यस सादृश्यको उनन्तीसौं

वाक्यमा आएको कोही प्रतिस्थापकले अधिल्लो वाक्यमा आएको परधान नाम शब्दलाई प्रतिस्थापन गरेको छ । यस सादृश्यको तेह्रौँ वाक्यमा आएको पनि संयोजकले रामगोसारथ मास्टर हराएको र सुरथ घटनास्थलमा पुगेको भन्ने सन्दर्भ सम्बद्ध शब्दबीच अन्वय गराएको छ । सोह्रौँ वाक्यमा आएको र संयोजकले वाक्यभित्र अगाडि आएका दुई उपवाक्य र पछाडिका तीन उवाक्यलाई परस्परमा जोडी अर्थप्रवाहलाई संशक्त तुल्याएको छ । अठारौँ वाक्यमा आएको फेरि र पनि संयोजकले सत्रौँ वाक्यलाई स्थानापन्न गरी अठारौँ वाक्यसँग जोडेको छ । उन्नाईसौं वाक्यमा आएको तर संयोजकले अधिल्लिरको उपवाक्यलाई पछिल्लिरका तीन उपवाक्यसँग जोडी अर्थगत संशक्तता सिर्जना गरेको छ । चौबीसौं वाक्यमा आएको र संयोजकले अधिल्लिरको एक र पछिल्लिरका दुई उपवाक्यलाई परस्परमा संयोजन गरेको छ । यस अनुच्छेदको केही, त, केही, भन्नु, पनि, सुँक्क, सुँक्क, रे हे हे, न, पनि, पनि, ओ, ओ, पो, त, ए, त्यतिञ्जेल, बल्ड्याड, राम राम जस्ता अप्रतिज्ञापितसूचक एकाइले अर्थलाई प्रभावकारी बनाइ सन्दर्भसँग जोड्न अहम् भूमिका खेलेको छन् ।

प्रस्तुत कथाको सत्रौँ अनुच्छेदमा गाउँमा परेको लासको व्यवस्थापनका लागि पुरा गर्नुपर्ने कानुनी व्यवस्थाको निरूपणका लागि सुरथ जाहेरी दिन पुलिस थाना गएको र उसको मानसिक उद्वेगको क्षणसँग सम्बन्धित रहेको छ । यस अनुच्छेदमा कथामा पूर्वपर भएका घटनाशृङ्खला र कार्यसम्बद्ध विषयको सूक्ष्मतापूर्वक स्मरण गरी मास्टरको हत्याराको संलग्नता ठूलो मालिकसँग रहेको र गाउँमा देखिएका अपरिचित तीनजना जुँगामुठेले मास्टरको हत्या गरेको निष्कर्षलाई कथाका पूर्वपर घटनाशृङ्खलाका सन्दर्भसँग जोडेको छ । हत्याको मुख्य कारण रामगोसारथले गरिब, मजदुर, कमेया भूमिहीन र गरिब किसानका पक्षमा गरेको प्रचार र वर्गीय सचेतनाका कारण भएको हो । मास्टरको हत्या समग्र परिवर्तित राजनीतिक प्राप्तिमाथिको प्रहार र प्रतिक्रान्तिकारी सामन्तीसत्ताको परिवर्तन विरुद्धको उपलब्धि हो भन्ने अर्थलाई सन्दर्भसँग जोडेको छ । यस अनुच्छेदको चौथो वाक्यमा आएको त्यसै प्रतिस्थापकले अधिल्लो तीन वाक्यलाई प्रतिस्थापित गरी अर्थलाई एकत्रित

गरेको छ । सातौं वाक्यको त्यो प्रतिस्थापक रामगोसारथका वर्गीय सचेतना विषयक धारणालाई प्रतिस्थापित गरेको छ । यस अनुच्छेदको छैटौं वाक्यमा आएको पनि संयोजकले अधिल्लिर आएका दुई उपवाक्य र पछिल्लिर आएका एक उपवाक्यलाई परस्परमा जोडेको छ । सातौं वाक्यमा आएको र संयोजकले अधिल्लिरका ४ उपवाक्य र पछिल्लिरका ४ उपवाक्यलाई परस्परमा जोडी अर्थगत एकांन्वितिका लागि भूमिका खेलेको छ । यस अनुच्छेदमा पनि, तर, जति, पो, थरी, अव, त, भट्ट, के, हा जस्ता अप्रतिज्ञापितसूचक एकाइले अर्थगत सशक्तता सिर्जना गरी सन्दर्भसँग जोड्न अहम् भूमिका खेलेका छन् ।

प्रस्तुत कथाको अठारौंदिख पच्चिसौं अनुच्छेदसम्म विस्तारित वाक्यशृत् लाभित्र रामगोसारथको हत्या र हत्याप्रकरणका कानुनी प्रक्रियासम्बद्ध घटनामा आधारित रहेका छन् । पुलिस प्रशासनको भ्रष्ट स्वरूप र सामन्तका सामु नतमस्तक भएको कानुन व्यवस्थाले गैरन्यायिक हत्याको निष्पक्ष जाँच गरी दोषीलाई सजाय दिनुपर्ने व्यवस्थाका विपरीत गैरन्यायिक हत्यालाई साधारण मृत्यु अर्थात् भवितव्य प्रमाणित गर्ने सङ्क्रमणकालीन न्याय व्यवस्था, भ्रष्ट पुलिस प्रशासन र सामन्तको त्रिपक्षीय साँठगाँठबाट सृजित सामाजिक विभेदीकरणको आशयलाई सन्दर्भसँग जोडेको छ । यी वाक्य शृङ्खलामा आठौं वाक्यमा आएको यो प्रतिस्थापकले सुरथ नामलाई उन्नाइसौं वाक्यमा आएको त्यसपछि प्रतिस्थापकले सुरथ नामलाई, नवौं वाक्यमा आएको यो प्रतिस्थापकले मालिककहाँ हिजो तिनजना नयाँ नौला मान्छे देखेको कुरा दशौं वाक्यमा आएको त्यस्तो प्रतिस्थापकले मालिकको जस्तो हैसियत उनसँगै वाक्यमा आएको त्यसपछि प्रतिस्थापकले रामगोसारथको हत्या भइसकेपछिको प्रकरणलाई र बीसौं वाक्यको त्यो प्रतिस्थापकले रामगोसारथले पढाउने पदावलीलाई प्रतिस्थापन गरी अर्थगत अन्वय सिर्जना गर्न अहम् भूमिका खेलेको छ । यस अनुच्छेद शृङ्खलाको पहिलो वाक्यमा आएको र संयोजकले अधिल्ला दुई र पछिल्लो एक उपवाक्यलाई जोडी अर्थगत एकरूपता सिर्जना गरेको छ । पाँचौं वाक्यमा आएको र संयोजकले हबल्दार र एकजना पुलिस जवान पदावलीलाई संयोजन गरेको छ भने बाह्रौं वाक्यको र संयोजकले मालिक र हामी दुई शब्दलाई

परस्परमा जोडेको छ । उन्नाइसौं वाक्यको पनि संयोजकले स्कुल र बन्द दुई शब्दलाई परस्परमा जोड्ने कार्य गरेको छ । यस वाक्य शृङ्खलाभित्र भस्म, धैरे पनि, केही, पो, अनि, हैं, के, त, नाई, न, अनि, अनि, अचेल, यतिन्जेल जस्ता शब्दको प्रयोगले संशक्त अर्थको निर्माण गरी सन्दर्भसँग जोडेको छ ।

प्रस्तुत कथाको छब्बीसौं अनुच्छेद कथाको पहिलो अनुच्छेदले सङ्केत गरेको सन्दर्भसँग प्रत्यक्ष जोडिएको छ । सत्तालिप्साका लागि पार्टी फुटाएका सामन्तले परिवर्तित राजनीतिक सन्दर्भसँग प्रतिस्पर्धा गर्न पार्टी एकता अर्थात् स्वार्थको भ्रमपूर्ण एकताको प्रपञ्च गरेको र हिजो एकअर्काको प्रतिस्पर्धी रहँदा तिनीहरू बीचको अराजनीतिक र विचारविहिन राजनीतिक कृत्यद्योतक कार्यले दिने अर्थलाई सन्दर्भसँग जोडेको छ । आफ्नो राजनीतिक स्वार्थपूर्तिका लागि सामन्तले कुन हदसम्म गिरेर सत्ताका लागि सम्झौता गर्दछन् भन्ने मूल आशय प्रस्तुत गर्ने यस अनुच्छेदको सम्बन्ध कथाका पूर्वपर सन्दर्भसँग जोडिएको छ । मालिकको राजनीतिक स्वार्थकै लागि एक आपसमा काटमार गरी सम्प्रदायिक दङ्गालाई प्रश्रय दिएका गाउँबासीले सामन्तको स्वार्थलाई आकलन गर्न नसकी परस्परमा लडेको अर्थको सम्बन्ध सन्दर्भसँग जोडिएको छ । अनुच्छेदको दोस्रो वाक्यमा आएको त्यही प्रतिस्थापकले मालिकले त्यागको पुरानो पार्टी जसको उमेद्वारलाई सुरथहरूले बोरामा बाँधेर कोठीमा हालेको वाक्यलाई तेस्रो वाक्यमा आएको त्यही प्रतिस्थापकले पार्टी फुटेको साल र सोही वाक्यको त्यो प्रतिस्थापकले महेसर सिंहको पार्टी, चौथो वाक्यको यो कि त्यो प्रतिस्थापकले सानो मालिकको पार्टी वा महेसर सिंहको पार्टी पदावली र दसौं वाक्यमा आएको त्यो प्रतिस्थापकले चुनाव भएको साल पदावलीलाई प्रतिस्थापित गरी अर्थलाई सबल र संशक्त तुल्याएका छन् । यस अनुच्छेदको पहिलो वाक्यमा आएको फेरि संयोजकले अधिल्लो र पछिल्लो दुई उपवाक्यलाई तथा दशौं वाक्यमा आएको र संयोजकले पनि पूर्व र पश्च दुई उपवाक्यलाई परस्परमा संयोजन गरी अर्थगत एकांन्वित सृजना गरेको छ । यस अनुच्छेदमा कि, पनि, जस्ता अप्रज्ञापितसूचक एकाइले अर्थ सम्बन्धलाई संशक्त तुल्याइ सन्दर्भसँग जोड्न अहम् भूमिका खेलेको छन् ।

प्रस्तुत कथाको सत्ताइसौं अनुच्छेद कथाको पहिलो अनुच्छेदसँग जोडिएको मालिकहरूको पार्टी एकता हुने सङ्केतसँग सम्बन्धित रहेको छ, यस अनुच्छेदमा चलानी दारु र खसीको मासुसँग सत्ता साट्न पल्केका सामन्तले जनतामा विद्यमान रहेको असचेतता र अशिक्षाबाट प्रत्यक्ष लाभ लिई तिनीहरू माथि गर्ने शोषण र विभेदीकरणको अर्थलाई विचारनिष्ठ र प्रतिस्पर्धी राजनीतिको अन्त्य भएको सन्दर्भसँग जोडेको छ । यस अनुच्छेदको दोस्रो वाक्यमा त्यसपछि प्रतिस्थापकले सानो मालिक र सिंहमालिकले गलामिलाउने वाक्यलाई प्रतिस्थापित गरेको छ भने सोही वाक्यमा आएको 'र' संयोजकको दुई पदावलीलाई परस्परमा संयोजन गरेको छ । यस अनुच्छेदमा अप्रतिज्ञापितसूचक एकाइका रूपमा /त/ निपात रहेको छ ।

प्रस्तुत कथाको अठ्ठाइसौं अनुच्छेद साना मालिक र सिंह मालिकको पुरानो सम्बन्ध र भगडासँग सम्बन्धित रहेको छ । दुई सामन्तका बीच भएको भगडाको कारण कथाको कथ्यले बिस्तार पाएको छ भने यस अनुच्छेदको सम्बन्ध कथाको पहिलो अनुच्छेदसँग रहेको छ । यिनीहरू स्वार्थकै कारणले फुटेका र जुटेका हुन् भने अर्थ सम्बन्धले यस अनुच्छेदको सम्बन्धलाई पहिलो अनुच्छेदसँग जोडिदिएको छ । समाजमा यी सामन्तले समुदायस्तरमा आफ्नो प्रभुत्व स्थापना गरी जुटेर आलोपालो र फुटेर पनि प्रतिस्पर्धाका रूपमा दमन र विभेदको शृत् लालाई निरन्तरता दिएका छन् । स्वार्थ मिलुञ्जेल जुटेर र नमिलेमा फुटेर आफ्नो परस्परको वैरत्वलाई समुदायसम्म फैलाई समुदायस्तरसम्म नै घृणा, द्वेष, शत्रुता र कलह फैलाई आफ्नै स्वार्थमा कन्द्रित राजनयिक पद्धति, सत्ता र शक्ति प्राप्तिको सामन्ती बुभुक्षाको विकराल अवस्थाद्योतन गर्ने अर्थलाई सन्दर्भसँग जोडेको छ । तेरो र मेरो भन्ने आशयमा समुदायलाई विभाजन गरेर आफ्नै वर्चस्वको अभिष्ट पालेका मालिकको कुरालाई बुझ्न नसकेको समुदाय आफैँआफैँमा विभाजित भएका छन् भने विभाजन केकालागि भन्ने रहस्य बुभेका छैनन् । यस अनुच्छेदको सातौं वाक्यको सुरुमा आएको यस्तो प्रतिस्थापकले अधिल्ला छ वाक्यमा निहित भाषिक र आर्थी सम्बन्धलाई एकैस्थानमा उपस्थित गराई प्रतिस्थापन गरी अर्थगत प्रभावकारिता सिर्जना गरेको छ । आठौं वाक्यमा

आएको त्यही प्रतिस्थापकले मालिकहरूको भगडा भएको साल उपवाक्यलाईदसौं वाक्यको त्यो प्रतिस्थापकले मालिकहरूको पार्टी फुटेको पदावली, चौधौं वाक्यको यही प्रतिस्थापकले सानो मालिक र सिंह मालिकको पार्टी, उन्नाईसौं वाक्यको यो प्रतिस्थापकले १४-१८ वाक्यमा वितरित सन्दर्भलाई यस वाक्यसम्म तानी प्रतिस्थापन गरी प्राप्त अर्थलाई सन्दर्भसँग जोडेको छ । बीसौं वाक्यको यो प्रतिस्थापकले मालिकद्वयको पार्टी फुटेदेखि वर्तमानसम्मका सबै घटना, उपघटना, क्रियाकलाप र सामाजिक गतिविधिसम्बद्ध पूर्वपर प्रसङ्ग र घटना शृत् लासँग जोडिएका अर्थ र सन्दर्भबीच अन्वय गराउन प्रकार्यात्मक भूमिका खेलेको छ । यस अनुच्छेदको पहिलो वाक्यमा आएको र संयोजकले दुई शब्दलाई, पाँचौं वाक्यको र संयोजकले दुई शब्दलाई, छैटौं वाक्यमा आएको पनि संयोजकले दुवैको जोर पदावलीलाई एउटै विशेषणसँग, नवौं वाक्यको तर संयोजकले अधिल्ला दुई शब्द, तथा पनि संयोजकले अधिल्ला तीन उपवाक्यले पछिल्ला एक उपवाक्यसँग संयोजन गरेको छ । दसौं वाक्यको सुरुमा आएको तर संयोजकले पूर्वपर सन्दर्भको अर्थलाई यस वाक्यसँग जोडेको छ भने यही वाक्यको र संयोजकले अधिल्लरको एक उपवाक्यलाई पछिल्ला तीन उपवाक्यसँग जोडी अर्थ सम्बन्धलाई संशक्त तुल्याएको छ । सत्रौं वाक्यमा आएको पनि संयोजकले अधिल्ला दुई पदावलीलाई पछिल्लो पदावलीसँग अन्वय गरेको छ । अठारौं वाक्यको पनि संयोजकले अधिल्ला दुई पदावली र पछिल्लो एक पदावली बीच संयोजन गराएको छ भने एकाइसौं वाक्यको पनि संयोजकले अधिल्लो पदावलीलाई पछिल्ला दुई उपवाक्यसँग जोडी अर्थसम्बन्ध र सन्दर्भबीच अन्वय गराएको छ । यस अनुच्छेदमा माने, सँगै, सँगै, सँगै, कि, त, त, पनि, अरु, त, इकातिर, अर्कोतिर, अरु, त, नै, बाराबार, त, त, जस्ता अप्रतिज्ञापितसूचक एकाइले अर्थगत सम्बन्धलाई संशक्त र संशक्त तुल्याउन अहम् भूमिका खेलेका छन् ।

प्रस्तुत कथाको उनन्तीसौं अनुच्छेद परिवर्तित सामाजिक/ राजनीतिक सन्दर्भमा मालिकहरू मिलेको आधारमा मजदुर, कर्मैया मिलु नै पर्छ भन्ने के छ ? के कारणले मालिकहरू फुटे र के कारणले यिनीहरू जुट्दैछन् ? यिनीहरूको विचार

र आशयलाई मात्र पछ्याएर हाम्रो स्वतन्त्रता र अस्तित्व र पहिचान छैन ? भन्ने प्रश्नको उत्तरसम्बद्ध सधैं मालिकको हो मा हो मिलाएर हिंड्ने अवस्था रहँदैन भन्ने अर्थलाई सन्दर्भसँग जोडी मजदुर वर्गमा आएको विचारधारात्मक परिवर्तनको अवस्थालाई पुष्टि गरेको छ । यस अनुच्छेदको सम्बन्ध पहिलो अनुच्छेदको कोहीकोहीबाहेकसँग जोडिई त्यसपछिका घटनाक्रमसम्बद्ध रहेको छ । यस अनुच्छेदको पहिलो वाक्यमा आएको त्यै प्रतिस्थापकले सिंह मालिकको पार्टी पदावलीलाई प्रतिस्थापित गरी अर्थगत संशक्तता सिर्जना गरेको छ । अनुच्छेदका विभिन्न वाक्यमा आएका फेरि, फेरि, त, र, र जस्ता एकाइले अर्थगत सशक्तता भावगत सघनतालाई सन्दर्भसँग जोडेका छन् । यस अनुच्छेदको पहिलो वाक्यमा आएको फेरि संयोजकले सानो मालिक र सिंह मालिकबीच भएको पार्टी एकताको पूर्वसन्दर्भलाई स्थानापनीय रूपमा तानेर ल्याई अनुच्छेदका प्रसङ्गसँग जोडेको छ भने अर्थात् संयोजकले अघिल्ला उपवाक्यलाई पछिल्ला उपवाक्यसँग जोडेको छ । दोस्रो वाक्यको र संयोजकले दुई शब्द र तेस्रो वाक्यको तर संयोजकले विभाजित ग्रामीण समुदाय पदावलीलाई उनीहरू... ? उपवाक्यसँग जोडी अर्थ सम्बन्धलाई संशक्त तुल्याएको छ । सातौं वाक्यको र संयोजकले दुई उपवाक्यलाई, आठौं वाक्यको र संयोजकले दुई उपवाक्यलाई परस्परमा जोडेको छ । कथाको तीसौं अनुच्छेदमा परिवर्तित विचारधाराको संवाहक रामगोसारथमा अवशिष्ट वर्गीय सचेतना र परिवर्तनको पक्षधरतालाई अवलम्बन गरेकी मास्टर्नी (रामगोसारथकी पत्नी)को तत्कालीन सामाजिक विचारधारा र प्रवृत्तिप्रतिको रोषपूर्ण अभिव्यक्तिलाई सन्दर्भसँग जोडी सामन्तवादी विचार र प्रवृत्तिको अन्त्य तथा परिवर्तित राजनीतिक विचार र व्यवस्थाको उदयका रूपमा आएको कथाको दोस्रो अनुच्छेदमा आएको डन्डीतराजु भुल्किसकेको र भखैर उदाएको जूनले दिने साङ्केतिक अर्थसँग जोडेको छ । यस अनुच्छेदमा भने, भने, अप्रतिज्ञापितसूचक एकाइले अर्थगत सघनता सिर्जना गरेको छ । यस कथाको एकतीसौं अनुच्छेदमा सामन्तका कारण विभाजित भएको समाजको विभाजित हुनुपूर्वको अवस्थामा फर्कनका लागि सहज नरहेको र मालिकहरू फुट्टु र जुट्टुको पछाडि जनतामाथि शासन गर्ने नै अभिष्ट रहेको कुरा बुभेका

समुदायले विभाजित रहेको समयमा गुमेको साख र पुरानो अवस्था फर्केर नआउने र यस अनुच्छेदको सम्बन्ध रामगोसारथ मास्टरको वर्गीय सचेतनाको ज्ञानले सार्थकता पाएको अर्थलाई पूर्वसन्दर्भसँग जोडेको छ । यस अनुच्छेदको चौथो वाक्यमा आएको तर संयोजकले दुई उपवाक्यलाई परस्परमा जोडी अर्थगत संशक्तता सिर्जना गरेको छ । अनुच्छेदमा त, पनि, त, र जस्ता अप्रतिज्ञापितसूचक एकाइले अर्थनिर्माण र सन्दर्भसँग सम्बन्ध स्थापित गर्न प्रभावकारी भूमिका खेलेको छ ।

प्रस्तुत कथाको बत्तीसौं अनुच्छेद विना स्वार्थ अर्काको विचारलाई आत्मसात् गर्ने सन्दर्भमा विभाजित स्थिति र मानसिकताबाट गुज्रिएका अर्काको स्वार्थका लागि किन जुट्ने भन्ने आशय बुभेपछि मालिकको स्वार्थका पछि नलामे निर्णयमा समुदाय पुगेको अर्थलाई सन्दर्भसँग जोडेको छ । रामगोसारथको परिवर्तनकारी चेतनाको प्रसारण र उसका मान्यतालाई समुदायले अनुमोदन गरेको तथा भइसकेको परिवर्तनको पक्ष लिई सामन्तवादी विचार र सत्ताको विभेदकारी नीतिलाई परित्याग गर्नुपर्ने आशयको उद्बोधन यस अनुच्छेदमा भएको छ । यस अनुच्छेदको तेस्रो वाक्यमा आएको त्यसैले प्रतिस्थापकले अघिल्ला दुईवाक्यमा आएका अर्थ र सन्दर्भलाई तानेर ल्याई यस वाक्यको अर्थमा संशक्त गराई प्रतिस्थापित गरेको छ । नवौं वाक्यमा आएको यही प्रतिस्थापकले अघिल्ला आठ वाक्यमा आएका अर्थ र सन्दर्भलाई तानेर अर्थनिर्मितलाई सन्दर्भसँग समायोजन गरेको छ । अनुच्छेदको दोस्रो वाक्यमा आएको तर पनि संयोजकले अघिल्लो एक उपवाक्यलाई पछिल्ला चार उपवाक्यसँग जोडी अर्थप्रवाहमा अन्वय सिर्जना गरेको छ । पाँचौं वाक्यमा आएको तर संयोजकले दुई उपवाक्यलाई परस्परमा जोडेको छ भने दसौं वाक्यको तर संयोजकले दुई उपवाक्यलाई परस्परमा जोडी निर्मित अर्थप्रवाहलाई सन्दर्भसँग जोडेको छ । यस अनुच्छेदमा न, त, न, त, त, कि, लागि, हुन त, यै, त, लागि, त, पो, त जस्ता अप्रतिज्ञापितसूचक एकाइले भावार्थगत निर्मितमा प्रभावकारी भूमिका खेलेका छन् ।

प्रस्तुत कथाको तेत्तीसौं अनुच्छेदमा समुदायस्तरसम्म विस्तारित रहेको परिवर्तित चेतनाको सञ्चरण समाजको तल्लो तहसम्म

भइसकेको अर्थलाई सन्दर्भसँग जोडेको छ । यस अनुच्छेदको सम्बन्ध पहिलो अनुच्छेदको मालिकहरूको पार्टी एकता र कोहीकोहीबाहेक सङ्केत र कथाको दोस्रो अनुच्छेदबाट जोडिएको घटनाशृत् लाभिन्न आएको रामगोसारथको आजादी.... गुलामीसँग सम्बन्धित सन्दर्भसँग जोडिएको छ । यस अनुच्छेदको दोस्रो वाक्यको र संयोजकले दुई उपवाक्यलाई परस्परमा जोडी अर्थ र सन्दर्भले दिने अर्थलाई प्रभावकारी तुल्याएको छ । कथाको चौतीसौं अनुच्छेदमा रामगोसारथ मास्टरले प्रवाहित गरेको वर्गीय सचेतनाको सञ्चार र परिवर्तनको संज्ञान समुदायस्तरमा स्थापित बन्दै गएका कारण आफ्नो सत्ताले निरन्तरता नपाउने ठानेका सामन्तले पार्टी एकताका नाममा रचेको स्वार्थयुक्त एकताको भ्रमपूर्ण प्रपञ्चमिश्रित अर्थलाई सन्दर्भसँग जोडेको छ । यस अनुच्छेदको चौथो वाक्यमा आएको यो प्रतिस्थापकले अनुच्छेदका तीन वाक्यमा अवशिष्ट अर्थ र सन्दर्भलाई यस वाक्यसँग जोडी प्रतिस्थापित गरेको छ । चौथो वाक्यमा आएको त्यसैले प्रतिस्थापकले सामन्तको फुट्टु र जुट्टुको शृङ्खलालाई जोडेर नूतन अर्थलाई संशक्त तुल्याएको छ । यस अनुच्छेदको चौथो वाक्यमा आएको र संयोजकले अधिल्ला चार उपवाक्यलाई पछिल्लो उपवाक्यसँग जोडी अर्थलाई सन्दर्भसँग जोडेको छ । कथाको पैतीसौं अनुच्छेदमा रामगोसारथले सुरथलाई बुझाउन खोजेको वर्गीय सचेतना, सामाजिक परिवर्तनको संस्थागत उपलब्धिलाई परिवर्तनको पक्षधरको दृष्टिकोणबाट विवेचना गरी निष्कर्षका रूपमा आएको अर्थलाई सन्दर्भसँग जोडेको छ । यस अनुच्छेदको चौथो वाक्यमा आएको यो प्रतिस्थापकले स्वतन्त्रताको पक्षधर चेत्यरुलाई प्रतिस्थापित गरी उसको व्यक्तित्व र संज्ञानसम्बद्ध अर्थलाई सन्दर्भसँग जोडेको छ । अनुच्छेदको पाँचौं वाक्यमा आएको र संयोजकले अधिल्ला तीन उपवाक्यलाई पछिल्लो उपवाक्यसँग जोडी अर्थ र सन्दर्भबीच अन्वय गराएको छ । खुलस्त, पनि, आखिर, त, त, अहँ जस्ता अप्रतिज्ञापितसूचक एकाइले अर्थ र सन्दर्भमा एकान्विति ल्याउन अहम् भूमिका खेलेका छन् । कथाको छतीसौं अनुच्छेदमा रामगोसारथले बुझाउन खोजेको वर्गीय मुक्ति र परिवर्तनको संज्ञान पाएको सुरथले मालिकको मालिक्याइँ विरुद्ध विद्रोह गरी तिनका क्रियाकलापका सहभागी नहुने निष्कर्षलाई सन्दर्भसँग जोडेको छ । यस अनुच्छेदको पहिलो वाक्यमा आएको पनि संयोजकले

दुई शब्द तथा र संयोजकले दुई उपवाक्यलाई आपसमा जोडेको छ भने अनि अप्रतिज्ञापितसूचक एकाइले अर्थ र सन्दर्भलाई जोड्न अहम् भूमिका खेलेको छ ।

कथाको अन्तिम तथा सैतीसौं अनुच्छेदले परिवर्तित राजनीतिक उपलब्धिको संस्थागत विकास, स्वतन्त्रता, समानता र विभेदरहित समाजको निर्माणका लागि तल्लो वर्गसमुदायको भूमिकालाई सङ्केत गरेको छ । जबसम्म समाजको पिछडिएको वर्गको उत्थान हुँदैन तबसम्म समाजमा जस्तोसुकै क्रान्तिले पनि परिवर्तन गर्न सक्दैन । समाजको परिवर्तनका लागि जबसम्म पिछडिएको वर्ग समानताका क्रियाकलापमा अग्रसर बन्दैन तबसम्म परिवर्तन नारामा मात्र सीमित रहन्छ, समाजको परिवर्तनको बाटो भनेको वर्गीय मुक्ति र वर्गीय मुक्तिको दिशा भनेको समाजका सामन्ती विचारको बहिष्करण र विभेदमुक्त सामाजिक क्रियाकलापको बाटो भन्ने अर्थलाई सन्दर्भसँग जोडेको छ । परिवर्तनकारी शक्तिको एकताबाट प्रतिक्रान्तिकारी शक्ति पराजित भए त्यो समाजको निर्माणका लागि बलियो आधार हुने र सो शक्तिका सामु जुनसुकै शक्तिशाली प्रतिक्रान्तिकारी शक्ति पराजित भई समतामूलक समाजको स्थापना हुने दृष्टिकोण अभिव्यञ्जित भएको यो अनुच्छेद कथाको निष्कर्षका रूपमा आएको छ । यस अनुच्छेदमा आएको त अप्रतिज्ञापितसूचक एकाइले विकसित, परिवर्तित र विभेदरहित समाजको स्थापना भई सबै वर्ग, जाति, समुदायसँगै राष्ट्रको उन्नति हुने सङ्केतको पुष्टि गरेको छ ।

निष्कर्ष

प्रस्तुत बाटो कथा २०५२ साल साउनको वेदना पत्रिकामा प्रथमपटक प्रकाशित भई काट् जर्किन डी (२०६४) कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत भई पुनर्प्रकाशित भएको कथा हो । नेपाली कथाको भावधारणगत प्राप्तिका दृष्टिले आलोचनात्मक यथार्थवादी विषयको अभिव्यञ्जना भएको यस कथाले नेपालको तराईक्षेत्रको सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक र राजनीतिक विषयको उठान गरी त्यसप्रति आलोचनात्मक दृष्टिकोण प्रस्तुत गरेको छ । यस कथामा विपन्न आर्थिक अवस्था भएका नागरिकलाई प्रभावमा पारी तिनका कमजोरीलाई आफ्नो शक्ति आर्जन गर्ने माध्यम बनाउने सामन्तवादी सत्ताको

ज्ञान र सामन्तवादी संस्कृतिको अनुशरण गर्न बाध्य तुल्याई एकअर्कामा सङ्घर्ष गराई आफ्नो स्वार्थसिद्धि गर्ने सामाजिक व्यवस्थाविरोधी अवधारणा प्रस्तुत भएको छ । यस कथाको अन्तर्वस्तुगत प्राप्ति भन्नु नै नेपाली समाजमा रहेको वर्गीय विभेद तथा वर्गीय रूपमा उत्पादनपद्धतिमा नअटाएका नेपालीलाई प्रयोग गरी सामन्तवादी संस्कृतिले कसरी एकलौटी सत्तालाई उपभोग गरिरहेको छ भन्ने विषयको आख्यानिकरण हो । असमान आर्थिक वितरण भएको नेपाली समाजमा निम्न आर्थिक अवस्थालाई मानवीय कमजोरीका रूपमा लिई सत्ताका लागि उपयोग गर्ने सामन्तवादी संस्कृति र यससँग सम्बन्धित अभ्यासको आख्यानिकरण भएको यस कथालाई सुसम्बद्ध तुल्याउनका लागि संयोजकको प्रमुख भूमिका रहेको छ ।

प्रस्तुत कथालाई सुसम्बद्ध तुल्याउनका लागि संयोजनको भूमिका सशक्त रहेको छ । संयोजन व्याकरणिक दृष्टिले संयोजक रहे पनि पाठभन्दा माथिल्लो भाषिक एकाइमा संयोजकको भूमिका प्रकार्यात्मक रही पाठमा अभिव्यक्त भएका विषय, विचार, भाव, सन्देश तथा सारतत्त्वलाई परस्परमा जोड्ने भूमिकाका आधारमा यो संसक्ति सिद्धान्तान्तर्गत पाठविश्लेषणको प्रतिमान बनेको हो । प्रस्तुत बाटो कथामा विषयवस्तुगत, भावगत, उद्देश्यगत, विचारधारात्मक पक्षका साथै कृतिको सारतत्त्वलाई परस्परमा संयोजन गरी सुसम्बद्ध पाठ निर्माणमा संयोजनको सशक्त भूमिका रहेको छ । यस कथामा विकल्पबोधक, कारणवाचक, व्यतिरेकवाचक, समयसूचक र परिणामवाचक संयोजकले पाठमा आएका द्वन्द्वात्मक सम्बन्ध भएका विषयको आख्यानिकरणलाई गतिशील तुल्याई सुसम्बद्ध पाठ निर्माणमा महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको छ । यस कथामा प्रयोग भएका संयोजकको भूमिका वाक्यात्मक तहमा पद, पदावली र वाक्यलाई जोड्ने विशेषताभन्दा पृथक सांस्कृतिक, विचारधारात्मक, सामाजिक र राजनीतिक भाष्यका रूपमा निर्माण भएका विविध सन्दर्भलाई परस्परमा जोडी बृहत्तर सन्दर्भको निर्माणका लागि पनि सहयोगी सिद्ध भएको छ ।

प्रस्तुत कथामा प्रयोग भएको संयोजकले वाक्यात्मक संरचनाको निर्माणका लागि मात्र नभई पाठात्मक सन्दर्भ र अर्थनिर्माणका लागि महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको छ । यस कथामा

अभिव्यक्त भएका विचार तथा तिनको आख्यानिकरणका लागि संयोजकको भूमिका प्रकार्यपरक रहेको छ । यस कथामा संयोजनले नेपाली समाजको वर्गीय संरचना र त्यसको विचारधारात्मक सम्बन्धलाई निरन्तरको सूचना प्रवाहमा जोडी शृङ्खलित पाठको निर्माणमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको देखिन्छ । प्रस्तुत कथालाई शृङ्खलित सन्दर्भ तथा सुसम्बद्ध पाठ निर्माण गर्नका लागि संयोजन घटकका रूपमा आएका अप्रतिज्ञापितसूचक भाषिक एकइको पनि सशक्त भूमिका छ । यस कथामा अविकारी निपात शब्दको प्रयोगका साथै स्वतन्त्र अर्थ नभएका अप्रतिज्ञापितसूचक एकाइको भूमिका पनि सशक्त रहेको छ । यस कथामा मूलभूत रूपमा 'माने, सँगै, कि, त, अरु, एकातिर, अर्कोतिर, अरु, नै, बाराबार, त, न, लागि, हुन्, यै, पो, त भसङ्ग, धेरै पनि, केही, पो, अनि, हँ, के, नाई, अनिअनि, अचेल, यतिन्जेल' जस्ता अप्रतिज्ञापितसूचक एकाइले पाठलाई सुसम्बद्ध तुल्याउन महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेका छन् । निष्कर्षतः प्रस्तुत कथामा अभिव्यक्त भएको विषयवस्तु, भाव, विचार, सारतत्त्व र नेपाली समाजमा रहेको असमानताजन्य अवस्थाको प्रस्तुतीकरणका लागि यसमा प्रयोग भएको संयोजनको प्रक्रिया सुसम्बद्ध पाठ निर्माणको आधार बनेको छ भने यसमा आएका अप्रतिज्ञापितसूचक एकाइको प्रयोगले पनि कथालाई सुसम्बद्ध पाठ निर्माणका लागि विशेष भूमिका खेलेको छ ।

सन्दर्भ सामग्रीसूची

- इस्माली (२०६४). काट् जर्किन डी. साभ्ना प्रकाशन ।
- Christiansen, T. (2011). Cohesion: A discourse perspective. Peter Lang Publishing.
- Halliday, M. A. K. (1985). Spoken and Written Language. Oxford University Press.
- Halliday, M. A. K. & Hasan, R. (1976). Cohesion in English. Longman.
- Halliday, M. A. K. and M. I. M Matthiessen. (2004). An introduction to functional grammar (3th ed). Hodder Arnold.
- Hoey, Michel. (1991a). Patterns of Lexis in text. Oxford University Press.
- McCarthy, M. (1991). Discourse analysis for language teachers. Cambridge University Press.
- Schiffirin, D. (1987). Discourse markers. Cambridge University Press.